

Sprawozdanie z I Międzynarodowej Konferencji Naukowej z cyklu *Białostockie Sympozja Slawistyczne*: „Między metafikcją a non-fiction. Podmiotowość w literaturze rosyjskiej końca XX – początku XXI wieku” (Białystok 15–16 listopada 2019 roku).

Nowe zjawiska w literaturze rosyjskiej przełomu XX i XXI wieku, takie jak hybrydyzacja gatunków literackich, czy też płynność granicy pomiędzy autorem i narratorem, zrodziły refleksję naukową na temat relacji zachodzących pomiędzy fikcją literacką a non-fiction. Tocząca się od jakiegoś czasu debata w środowisku literaturoznawczym, poruszająca między innymi problemy eseizacji gatunków fikcyjnych, estetyzacji reportażu, będącego pierwotnie gatunkiem dziennikarskim, a zatem *stricte* użytkowym, czy też stosunkowo częstej obecności metafikcji w literaturze najnowszej skłoniła badaczy z Białegostoku do zabrania głosu w dyskusji na temat tendencji obserwowanych w twórczości literackiej przełomu wieku XX i XXI.

Zamiarem organizatorów konferencji „Między metafikcją a non-fiction. Podmiotowość w literaturze rosyjskiej końca XX – początku XXI wieku”, która miała miejsce w Białymstoku 15–16 listopada 2019 roku, było zastanowienie się nad problemem podmiotowości w piśmiennictwie ostatnich dekad. Kwestia podmiotowości, obecna zarówno w literaturze modernizmu, jak i postmodernizmu, odnosi się jednocześnie do postmodernistycznego rozpadu, decentralizacji, rozbicia podmiotu oraz do prób jego rekonstrukcji w praktykach literackich.

Konferencja jest pierwszym z cyklu planowanych przez organizatorów spotkań. Cykl został nazwany „Białostockie Sympozja Slawistyczne”. Tematy spotkań w założeniu organizatorów mają być sprofilowane na zagadnieniu szczegółowym (w tym wypadku było to zagadnienie podmiotowości), zaś toczące się dyskusje – zogniskowane wokół wybranego problemu badawczego.

Głównym organizatorem konferencji „Między metafikcją a non-fiction” był Zakład Slawistyki i Literatur Rosji Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku oraz Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego. Na tegoroczną sesję naukową zaproponowano następujące zagadnienia badawcze:

- transformacje podmiotowości w prozie fabularnej i literaturze niefikcyjnej (reportaż, wspomnienia, esej);
- nowe dziennikarstwo wobec przeszłości i teraźniejszości w przestrzeni poradzieckiej;
- współczesne rosyjskie podróżopisarstwo: świadectwa, diagnozy, fascynacje;
- nurty ideowe i estetyczne w literaturze rosyjskiej końca XX – początku XXI wieku;
- cezura 1985/1991 jako początek nowej epoki literackiej w Rosji;
- transformacje gatunków i nowe systemy genologiczne w Rosji po 1985/1991 roku;
- historia mówiona jako fenomen literacki i element walki o wolną historiografię;

- transhumanizm i posthumanizm oraz ich recepcja w literaturze i publicystyce rosyjskiej;
- ekokrytyka a rosyjska myśl filozoficzna (kosmizm) w twórczości literackiej;
- rosyjska literatura emigracyjna w perspektywie papierostrojkowej;
- współcześni pisarze emigracyjni;
- rosyjskojęzyczna literatura narodów Federacji Rosyjskiej i krajów byłego ZSRR;
- rosyjskojęzyczne przekłady najnowszych literatur nierosyjskich w Federacji Rosyjskiej i w krajach byłego ZSRR;
- współczesna literatura rosyjska w krajach Europy Środkowo-Wschodniej i na terenie byłego ZSRR;
- najnowsza literatura polska w Rosji i krajach byłego ZSRR.

Językami roboczymi obrad były polski i rosyjski. W sesji wzięli udział zarówno polscy uczeni (przedstawiciele takich uczelni, jak Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytet Warszawski, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, czy też Uniwersytet Łódzki), jak i goście z Rosji, Ukrainy oraz Białorusi. Swoje badania zaprezentowali w trakcie konferencji również badacze z Białegostoku.

Tematem nadrzędnym pierwszej części obrad były zróżnicowane teksty i gatunki, w których naczelną organizację artystyczną stanowi kwestia podmiotowości oraz jej sposoby przejawiania się w tekście. W tej części zaprezentowanych zostało pięć wystąpień. Sesję otworzył referat dr hab. Anny Skotnickiej (UJ), w którym podjęto temat relacji osobowych w esejach Michaiła Szyszkina. W wystąpieniu omawiane były eseje Szyszkina poświęcone pisarzom i życiu literackiemu. Kolejne wystąpienie, zatytułowane *Устная история как знаковый элемент современной русской документалистики*, wygłoszone przez prof. dr hab. Ludmiłę Szewczenko (Kielce), omawiało funkcje historii mówionej w najnowszej prozie niefikcyjnej. Następnie głos zabrała dr hab. Beata Trojanowska (UKW), która wygłosiła referat pt. *Несколько замечаний о категории литературного субъекта в романе «Лавр» Евгения Водолазкина*, dotyczący zagadnienia podmiotu literackiego i narracji w powieściach rosyjskiego prozaika. Tematyka wystąpienia dr hab. Joanny Nowakowskiej-Ozdoby (Kielce) związana była z problematyką podmiotowości we współczesnej rosyjskiej prozie podróżniczej (omówionej w oparciu o cykl opowiadań Diny Rubiny *Ich bin nervoso*). Sesję zakończyło wystąpienie doc. dr Liubou Piarvushyny *Особенности репрезентации литературы постсоветской русской эмиграции в США*. Referaty zaprezentowane w tej części obrad dotyczyły różnych gatunków prozatorskich – zarówno eseju i dokumentalistyki, należących do literatury non-fiction, jak i współczesnej rosyjskiej prozy fikcyjnej. Dyskusja w tym panelu toczyła się przede wszystkim wokół problemu tak zwanej czwartej emigracji rosyjskiej. Badacze zastanawiali się, czy w odniesieniu do najnowszej literatury powstającej poza Rosją powinniśmy mówić jako o literaturze emigracyjnej, czy raczej jest to piśmiennictwo ery swobodnych podróży i ciągłych zmian miejsca zamieszkania. W dyskusji pojawiły się też kwestie genologiczne, zwłaszcza w odniesieniu do prozy Swietłany Aleksijewicz, o której w swoim referacie mówiła prof. Ludmiła Szewczenko.

W drugiej części obrad, dotyczącej najnowszej prozy fikcjonalnej zaprezentowane zostały referaty dwóch prelegentek z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza: referat dr Anny Przybysz zatytułowany *Проблема фрактальности субъекта в «Тексте» Дмитрия Глуховского* oraz referat dr Anny Stryjakowskiej pt. *Problem podmiotowości w metafikcyjnej powieści „Центр тяжести” Aleksieja Polarinowa*. Następnie głos zabrała dr Katarzyna Drozd, której prezentacja dotyczyła kreacji oraz konstrukcji bohaterów w utworze *Lubić noc – prawo szczurów* Jury Stankiewicza. Sesję zamknęło wystąpienie dr Ewy Pańkowskiej (UwB), poświęcone wybranym utworom Michaiła Jelizarowa w kontekście magii i przemocy. W dyskusji zwrócono uwagę na nowoczesną metodologię wykorzystaną w analizie Anny Przybysz. Zastanawiano się również nad znaczeniem i pojemnością pojęcia „realizm magiczny”, którym posłużyła się w swoim tekście Ewa Pańkowska.

Obrady panelu popołudniowego dotyczyły pograniczy gatunkowych w najnowszej literaturze rosyjskiej oraz teatru. Dr hab. Eleonora Shestakova (Donieck) zaprezentowała wystąpienie pt. *Особенности трансформации воспитательно-просветительской функции журналистики в кулинарных реалити-шоу (на материале российских, польских и украинских проектов)*, wzbogacone o prezentację multimedialną pokazującą różną estetykę i narrację w polskich, ukraińskich i rosyjskich programach kulinarnych. Doc. dr Aleksander Janiszewski (Politechnika Kijowska) mówił o najnowszej twórczości blogerów w referacie zatytułowanym *Русскоязычная субъективная неопубликованная проза 10-х годов XXI века: от эпистолярного старта ко вхождению в диалогизированную повесть*. Dwa następne wystąpienia dotyczyły współczesnego dramatu rosyjskiego. Dr Jadwiga Gracla (UW) poruszyła temat obecności i funkcjonowania problematyki historycznej w dramaturgii na przykładzie spektakli moskiewskiego niezależnego teatru wystawiającego sztuki dokumentalne („teatru.doc”). Zaś dr Anna Maroń (UwB) mówiła o problemie estetyki gatunku (*Драматургический ремейк – ответ на поп культуру*). Zaprezentowany został również referat dra Daniela Banasiaka (UŁ) pt. *Образ Иосифа Бродского в эссеистике Ольги Седяковой*. Dyskusja oscylowała przede wszystkim wokół postaci Josifa Brodzkiego oraz jego literackich wizerunków w prozie niefikcyjnej. Podjęto także zagadnienie tekstów z pogranicza literatury pięknej i nowych mediów i reinterpretacji tradycji w nowym dramacie rosyjskim.

Drugi dzień obrad otworzył referat prof. Ałły Bolshakovej (RAN, Moskwa) zatytułowany *Средневековая традиция и жанровое обновление в субъектных формах русской прозы 1960-х–90-х*, dotyczył on form gatunkowych nowej prozy rosyjskiej nawiązujących do tradycji średniowiecznej. Dr hab. Monika Sidor (KUL), wygłosiła referat omawiający utwór Aleksandra Sołżenicyna *Czerwone Koło*. Wystąpienie dotyczyło złożonych relacji narrator-autor w prozie twórcy *Archipelagu GULAG*. Jako ostatnia wystąpiła mgr Małgorzata Sylwestrzak (UwB) z referatem *Память wobec истории и идеологии. „Karta rodziny” Piotra Wajla в контекście memory studies*. Dyskusja zamykająca tę sesję dotyczyła problemów podmiotowości w eseju, a także metodologii badawczej. Zainteresowanie słuchaczy wzbudziła metodologia wykorzystana przez prof. Monikę Sidor, łącząca dokonania Michaiła Bachtina

z najnowszą teorią literatury. Poruszona została również kwestia nikłego udziału badań nad pamięcią w Rosji i braku wypracowania metodologii odpowiedniej dla specyficznej sytuacji pamięci zbiorowej w Rosji.

W sesji zamykającej konferencję prezentowane były wyniki badań młodych adeptów nauki, tematyka etniczna na łamach literatury rosyjskiej oraz problemy przekładu wobec różnych tradycji kulturowych. Mgr Magdalena Wojciechowska (UKW) zaprezentowała referat dotyczący przestrzeni w prozie Jewgienija Wodołazkina, interpretowanej w kontekście geopoetyki. Kolejne wystąpienie przedstawiła najmłodsza uczestniczka konferencji, magistrantka Zofia Józwicka (UKW), która w swojej prezentacji dokonała analizy konstrukcji głównego bohatera powieści *Awiator Wodołazkina*. Dalsza część panelu dotyczyła problemów przekładu oraz literatur narodów zamieszkujących Federację Rosyjską. Wysłuchano referatu dr Lyaysan Galiewej (Kazań), zatytułowanego *Современная татарская проза в переводах на русский язык*. Problematyki translacji dotyczył również referat mgr Ireny Szewczenko *Переводная литература и стык культур*.

Ostatnim wystąpieniem, zamykającym całą konferencję, był referat dra hab. Grzegorza Czerwińskiego (UwB), omawiający strategie badawcze, jakie mogą być wykorzystane w badaniu rosyjskojęzycznej poezji kolskich Saamów. Dyskusja, która miała miejsce po odczytaniu referatów, dotyczyła problemów, jakie napotyka badacz etnicznych literatur Rosji, a także zjawiska zapożyczeń z klasyki rosyjskiej dokonywanych w pisarstwie przedstawicieli małych narodów Federacji Rosyjskiej.

Małgorzata Sylwestrzak
Uniwersytet w Białymstoku